

Slovar slovenskega knjižnega jezika

Zgodovina:

- Pleteršnikov Slovensko-nemški slovar, 1894-95
- Glonarjev Slovar slovenskega jezika, 1936
- Slovenski pravopis (začasna rešitev), 1950, 1962
- Ustanovitev Univerze 1919
- Ustanovitev slovenske akademije 1939
- Ustanovitev Inštituta za slovenski jezik 1945

O Pleteršnikov slovar:

- najprej ugotovil kakšna je slovenščina, katere leksikalne pomene je potrebno obravnavati in šele nato dodal nemške ustreznice (ostali slovarji so obrnjeni – iz nem v slo, tako ne moreš vedeti kaj je v slovenščini relevantno)
- Pleteršnik se je jasno zavedal kaj je jezikovna norma
- referenca za SSKJ
- konec 19. st. enakvreden slovarjem v evropskem prostoru
- še danes metodološko najboljši SLO–X slovar!

O Glonarjev slovar:

- želel popraviti Pleteršnikovega, v resnici ga ni nič izboljšal
- odklon od tradicije, neenotne poprave
- slovenski prostor slovarja ne sprejema kot kvalitetnega
- ostre kritike!

O Slovenski pravopis

- bil začasna rešitev (pripravljali se je tudi slovarski del)
- zapolni prazen prostor
- 1950, 1962 (monolita slovarja)
- sklicevanje na 50-letno tradicijo – manipulacija!

O zato, da je lahko začel slovar nastajati, je bila potrebna organizacijska struktura:

- ustanovitev Univerze v Lj (3.12.1919)
- ustanovitev Slovenske akademije (1939)
- ustanovitev Inštituta za slovenske jezike (1946)

Pripravljala dela:

O začetek priprav 1946 (F. Ramovš):

- dopolnili so Pleteršnikov slovar z novim gradivom zadnjih 50 let
- prilagoditev metodologiji enojezičnega slovarja
- do l. 1952 zbranih okrog 1.000.000 kartotečnih listkov iz nad 2.000 del (načrtno zbiranje gradiva in podatkov o sodobnem jeziku)
- od takrat se je veliko spremenilo pri metodologiji oblikovanja slovarja, spremenil se je tudi jezik te žko je popravljati slovar izpred 50 let (enako velja danes)

O 1953 - reorganizacija Inštituta za slovenski jezik

- B. Vodusek prevzame vodstvo, ni bil zadovoljen z idejo prenove slovarja

O do bistvenega zasuka pride v začetku 60-ih:

- 1962 nov glavni uredniški odbor in nov načrt: slovar sodobnega slovenskega jezika
- vzpostavi se nova metodologija!
- ni več kombinacije novi-stari slovar, ampak pojav novih leksemov, pomenov

O 1964 izide poskusni snopič

- doživi kritični pretres v domači in tuji strokovni javnosti
- tuji bolj navdušeni, ker Slovenci ne razumejo koncepta sodobnega slovenskega jezika – kritike!!

- O **konec I. 1965 začnejo z redakcijo prve knjige slovarja**
- O 1970 (A-H); 1975 (I-Na), 1979 (Ne-Pren), 1985 (Preo-Š), 1991 (T-Ž) + Dodatki A-Š

Kaj JE v slovarju

- O besedišče sodobnega knjižnega jezika od začetka 20. stoletja do izida posamezne knjige: 1970, 1975, 1979, 1985, 1991
 - v zadnji knjigi bistveno boljši podatki
 - jezik 20. st. do sredine 80-ih let, ko prenehajo načrtno zbirati podatke (čas pomembnih dr.-polit. sprememb, ko ni podatkov o jeziku!)
- O vse bistvene prvine knjižnega jezika, vendar “najbolj izčrpno je predstavljen *leposlovni jezik* izvorne in prevodne literature” – tudi slovenski klasiki 19. stol.
 - Leksikalni opis podatkov na podlagi literarnih tekstov
- O prikazane so posebnosti pogovornega jezika in narečij, če so zastopane v pisnem knjižnem jeziku (problematično?)
 - PROBLEMATIČNOST: vseh knjižnih elementov bi naj bilo sorazmerno število, vendar je veliko narečnega besedila
- O najprej terminologija je v obsegu srednje šole, kasneje veliko več
 - nadomešča splošni terminološki slovar
 - neke vrste splošni tehnični slovar (kvantiteta terminologije)

Česa NI v slovarju

- O ničesar kar je nastalo po letu 1991
- O lastnih imen
 - razen če so del frazeologije, ali če so prešla v občna (se semantizirala)
 - slovar bi naj predstavljal le poimenovanje splošnega in ne posameznega!
- O kratic in simbolov
 - v dobi računalništva bi jih pričakovali!
 - pojavljajo se zgolj znotraj gesel
- O enkratnih neologizmov = besede, značilne le za enega avtorja
- O “glagolnikov, manjšalnic, svojilnih pridevnikov, abstraktnih samostalnikov, imen za delujoče (ženske) osebe ipd., če se le redko rabijo”
 - raba mora biti pogosta, beseda mora biti realizirana

Namen

Prikazati:

- O katere besede so aktualne v knjižnem jeziku,
- O kako se uporabljajo,
- O kakšno je frekvenčno razmerje med njimi,
- O v katerem segmentu jezika živijo,
- O njihovo pisavo in izgovarjavo,
- O njihove slovnične lastnosti ...

Normativnost

- O slovar ni hotel biti predpisovalni, ampak je INFORMATIVNO-NORMATIVNI
 - normativnost vzpostavi s pomočjo kvalifikatorjev, ki nam povedo kam sodi določen leksikalni element
 - posredno povedal kateri element je del knjižnega jezika, kateri ne in zakaj
 - različno vrednoti leksiko in izpušča kar ni normativni del jezika
 - prej so se slovarji zgolj sklicevali na normativno rabo v razmerju prav:narobe
- O pri pisavi je naslonjen na tradicijo slov. knjižnega jezika (Pravopis iz l. 1962)
 - novejša raba, ki je bila ugotovljena z gradivi in anketami je narekovala nekatere spremembe

O pri določanju izgovora je upoštevano vse slovensko ozemlje, predvsem pa osrednji slovenski prostor z Ljubljano

- razlage niso ne enciklopedične, niti ozko terminološke
- + narečja!

Gradivo

- O 3375 enot leposlovja, revij, časopisov, poljudnoznanstvenih del in šolskih knjig
- O redke so besede brez gradivne potrditve
- O gradivo zanje je bilo prevzeto iz Pleteršnikovega slovarja, Pravopisa, iz listkov s podatki, ki so jih po svojem poznavanju zapisali uredniki in terminološki svetovalci
- O iz zbranega gradiva je v slovar zajeta približno 1/3, drugi dve tretjini sta kasneje izšli v Besedišču slovenskega jezika (danes v elektronski obliki od SSKJ), kjer so besede samo našteje in ne razložene, le redke od njih so danes še žive, zato Besedišče ni ravno uporabno

Izpisi

O paberkovalni

- kar je v knjigi redko in opazno
- po tej metodi pregledani 2/3 vseh izpisanih del, najbolj pogosta in subjektivna metoda
- brali so besedila in izpisali kar se jim je zdelo leksikalno zanimivo
- časovna omejenost, izrazita subjektivnost

O gosti

- pri klasičnih leposlovnih delih, zajela ne samo posebno, tudi splošno besedišče, v prvi vrsti frazeologijo
- bolj natančno brali – podroben izpis

O popolni

- beseda se izpiše tolikokrat, kolikokrat se v besedilu pojavi
- je najbolj relevantna, a najmanj uporabljena metoda
- 30 besedil so v celoti izpisali na kartotečni listek, kar je pomenilo podatek o frekventnosti

O problemski

- pregledano manjše število del, da bi se dopolnilo splošno gradivo glede na posamezne slovarske kategorije
- imeli premalo podatkov, zato so jih načrtno poiskali

- O pri izdelavi se upošteva tudi jezikovna intuicija urednikov

Tehnična ureditev

O iztočnice/gesla so vedno le enobesedne

- v primeru večbesednih jih je mogoče najti pri obeh sestavinah
- večbesedne iztočnice le za tiste enote, ki so pomensko netransparentne (npr. železna zavesa)

O homonimne iztočnice glede na sodobni jezik

- z današnjega vidika deloma problematične
- (npr. bučen= od buče (bučni?!), bučen= zelo glasen)

O podiztočnice

- nekatere bi pričakovali kot iztočnice
- prislovi, tvorjeni iz pridevnika (npr. dober – dobro)

O ustroj gesla

- **geselski članek**: glava (naglasno-oblikoslovna shema)
- **zaglavje** (intonacijska shema)
- **pomenski del članka** (razlage, ilustrativno gnezdo)